

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

PROF. DR.
NECATİ ÖNER
ARMAĞANI

CİLT : XL

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

PROF. DR.
NECATİ ÖNER
ARMAĞANI

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

TERTİP HEYETİ
PROF. DR. SÜLEYMAN HAYRİ BOLAY
DOÇ. DR. RECEP KILIÇ

ISBN: 975 - 482 - 492 - 4

ISSN: 1301 - 0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1999

TAKDİM

Ülkemizde bir türlü anlam veremediğim tuhaf alışkanlıklarımızdan birisi de, alanında temayüz etmiş ve değerli hizmetler vermiş insanların öldükten sonra takdir edilmeleri, ne büyük değer olduklarının ancak o zaman farkına varılması hadisedir. 35-40 yıl hizmet ettikten sonra aktif hayattan çekilen nice değerler bir köşede unutulur; öldükten sonra birden hatırlanır ve büyük hizmetler yaptığı anlatılır, nadiren de olsa adına armağan dediğimiz yayınlarla hakkı teslim edilmeye çalışılır.

Sonuçta kendisi ile ilgili hiçbir şey yapılmayanlara göre bu da olumlu bir davranıştır. Gecikmeli de olsa, bir hakkın teslimi olması açısından olumlu bir davranış olarak değerlendirilebilir.

Şüphesiz olması gereken, bu müstesna şahsiyetlerin, hayatta iken kendileri ile ilgili bu değerlendirmelerin yapılmasıdır. Gelenek bu istikâmette oluşursa herhalde çok daha isabetli olur.

Olması gerektiğini ifade ettiğimiz bu üslubun güzel bir örneği elimizdeki kitapla verilmektedir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 40 yılı aşkın öğretim üyesi ve yönetici olarak hizmet veren Prof. Dr. Necati Öner'in meslektaşları, dostları ve öğrencileri, bir vefa örneği olarak emek mahsulü bu eseri meydana getirdiler. Prof. Öner'i değişik yönleri ile, özellikle felsefe alanında ülkeye yaptığı ve yapmaya devam ettiği hizmetleri ile unutulmazlar arasına soktular. Şifahi ifade ve övgüler uçar gider, ama yazılı dökümanlar nesilden nesile intikâl eder, sonsuza dek bâki kalır.

Prof. Dr. Necati Öner'in meslektaşları, eski ve yeni öğrencileri onu çeşitli yönleri ile değerlendirdiler ve sonuçta felsefi ağırlıklı ve muhtevalı bir eser ortaya çıktı. Bu eserin yıllarca hizmet verdiği İlahiyat Fakültesi yayınları arasında yayınlanması en uygun yoldu. Nitekim öyle oldu; Üniversitemizin onayı ile eser elinize ulaşmış oldu. Bu ilgi ve yaklaşımı dolayısı ile Sayın Rektörümüze ve Üniversitesi Yayın Komisyonu ile Yönetim Kurulu Üyelerine şükranlarımı sunarım. Baskıyı gerçekleştiren Üniversitemiz matbaasının değerli yönetici ve çalışanlarına ayrıca teşekkür ederim.

Yeni ve olması gereken bir gelenek oluşturması dileği ile okuyucuya saygı ile sunulur.

*Prof. Dr. M. Sait Yazıcıoğlu
Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dekanı*

PROF. DR. NECATİ ÖNER'E SAYGI!

Osmanlının en büyük şâiri kabul edilen Bâkî

*Kadrini seng-i musallâda bilip ey Bâkî
Durup el bağlayalar karşına yârân sâf sâf!*

diyor. Koca Bâkî bile zımnem, hayatta kadrinin iyi bilinmediğinden şikayet ediyor. Ferid Kam da:

*Sağlığında nice ehl-i hünerin
Bir tutam tuz bile konmaz aşına
Evvel ânu öldürürler acından
Sonra bir Türbe dikerler başına*

diyerek insanların kadir bilmezliğinden, kıymetleri heba etmelerinden, nankörlükten ve vefasızlıktan şikayet etmektedir.

Başka toplumlar nasıldır? Bilmem, ama bizim toplumumuzda vefasızlık ve kadirbilmezlik eskiden beri şikayet edilecek kadar yaygın sayılır.

Daha erken dönemlerde Üniversitelerimizde büyük hizmetler görmüş çok değerli hocaların adına çıkarılan armağanların büyük bir kısmı, onların vefatlarından sonra çıkarılmıştır. Armağan edilen değerlerin haberi olmadıktan, vefalılığın hazzını tatmadıktan sonra, armağanın değeri ne olacaktır?

İşte bu düşüncelerle Prof. Dr. Necati ÖNER hocamızın yarım asra varan hasbî (karşılıksız) hizmetlerinin hatırlanmasına vesile olması için bir "Armağan Kitabı" hazırlamayı düşündüm. Bana Doç. Dr. Recep KILIÇ her bakımdan yardımcı oldu. Türkiye'deki 70 kadar seçkin felsefeciyeye ve hocanımdan diğer bazı dostlarına haber verip yazı istedik. Hepsini memnuniyetle katılabileceklerini söyledi. Fakat bir kısım arkadaş, mazeretleri sebebiyle katılamadı. Zaman ayırıp çok değerli yazılar gönderen arkadaşların hepsine kalbî teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Neticede hocamıza lâayık kalıcı, muhtevalı büyük bir kitap meydana geldi.

Kitabın yayımlanması için Gazi Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Enver Hasanoğlu alâka gösterdi. Üniversite adına yayımlayabileceğini söyledi. Fakat Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU, 'bu kitabı neşretmek bize düşen bir vazifedir' diye kitaba el koydu. Derhal Rektör Sayın Prof. Dr. Günal AKBAY ile görüşüp karar çıkarttı. Sayın Dekana ve Sayın Rektör AKBAY'a da bu sıcak alâkadan dolayı teşekkür ederim. Her bakımdan örnek bir hareket ve örnek bir kitap oldu. Bu, muhterem ÖNER'e, lâyük olduğu saygının küçük bir nişanesidir. Nice nice yıllara!... Derin saygılarımızla...

Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY

İÇİNDEKİLER

Sayfa

HAYATI, ESERLERİ VE HAKKINDA YAZILANLAR

Araş. Gör. İsmail KÖZ <i>Prof. Dr. Necati ÖNER'in Biyografisi</i>	3
Doç. Dr. Recep KILIÇ <i>Prof. Dr. Necati ÖNER ile "Düşüncelerinin Gelişim Seyri" Üzerine Yapılan Mülakat</i>	9
Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY, <i>Felsefe Yapmak ve Necati ÖNER</i>	15
Prof. Dr. Afşar TİMUÇİN <i>Hocamız Necati ÖNER</i>	21
Prof. Dr. Bilal DİNDAR <i>Felsefeyi Sevmek</i>	23
Prof. Dr. Şahin YENİŞEHİRLİOĞLU <i>Kendimle Sesli Bir Konuşma</i>	27
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Prof. Dr. Necati ÖNER'in Sosyal Yönü</i>	35
Prof. Dr. Necmettin TOZLU <i>Felsefeyi Güzelleştiren Adam</i>	39
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ <i>Prof. Dr. Necati ÖNER'in Hürriyet Anlayışı</i>	45
Doç. Dr. Vahdettin BAŞÇI <i>Örnek Bir İnsan Hocam Prof. Dr. Necati ÖNER</i>	79
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ÇÜÇEN <i>Mantığın Kaynağı Problemi</i>	83

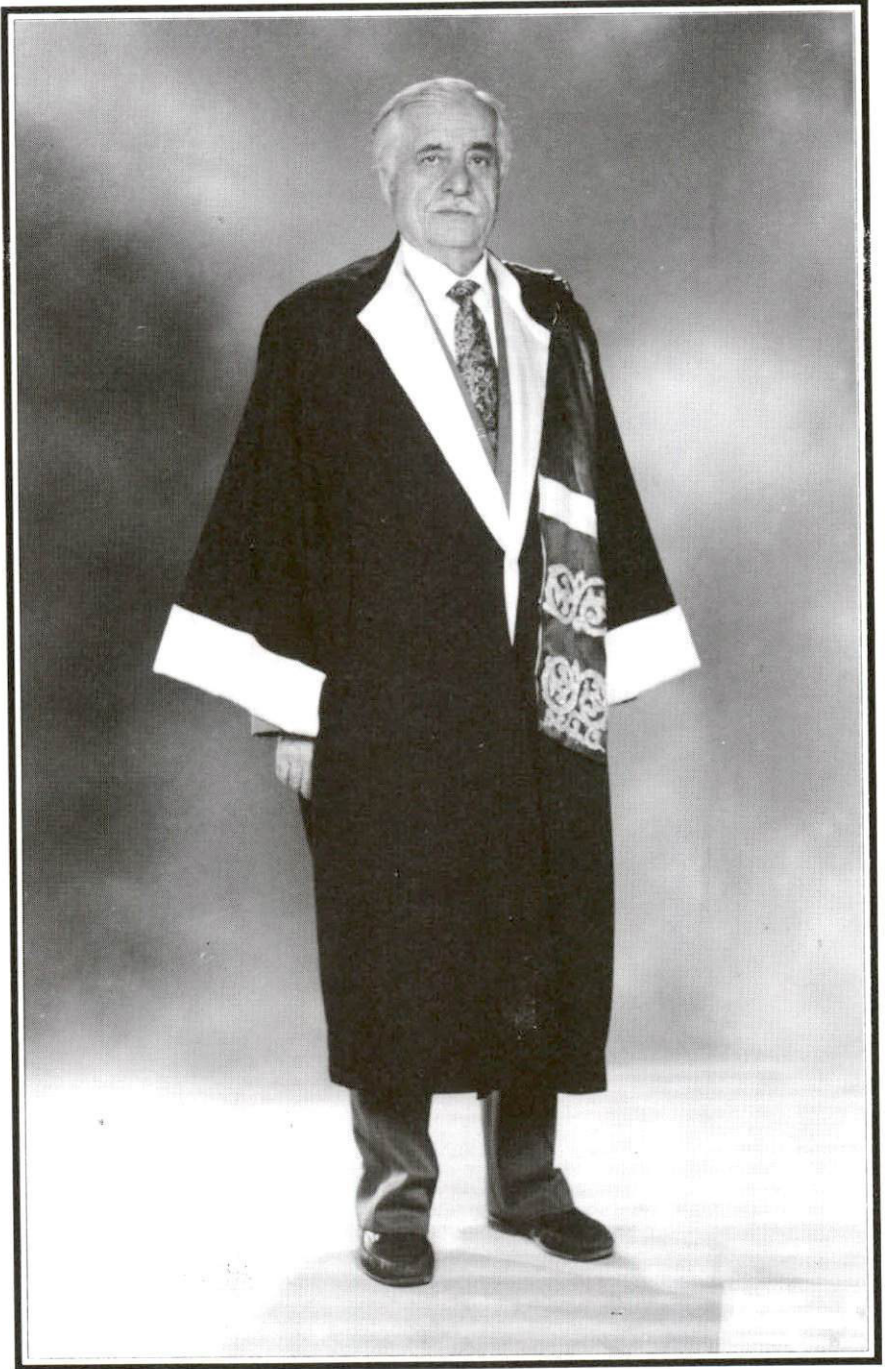
SİSTEMATİK FELSEFE İLE İLGİLİ YAZILAR

Prof. Dr. Teo GRÜNBERG <i>Bilgi Teorisi ve Gettier Problemi</i>	97
Prof. Dr. Abdulkuddüs BİNGÖL <i>İletişim Bağlamında Mantık ve Dil</i>	105
Prof. Dr. Teoman DURALI <i>Tarihin Dayanılmaz Ağırılığı</i>	117

VII

Prof. Dr. Doğan ÖZLEM	
<i>Felsefi Hermeneutiğe Geçiş Yolu Olarak Tarihselcilik</i>	127
Prof. Dr. Hüsameddin ERDEM	
<i>Allah'ın Varlığının Delillerinin Kur'anî Temelleri</i>	147
Prof. Dr. Hanifi ÖZCAN	
<i>Birbirine Zıt İki Epistemolojik Yaklaşım "Temelcilik" ve "İmancılık"</i>	157
Doç. Dr. Hakan POYRAZ	
<i>Ahlaki Özgürleşmenin Önündeki Bir Engel Olarak Fanatizm</i>	177
Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM	
<i>Düşünce Özgürlüğü Üzerine</i>	189
Doç. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN	
<i>Edebiyat İle Felsefe İlişkisi Üzerine</i>	195
Doç. Dr. Ayhan BIÇAK	
<i>Tarihin Yapısı ve Kültür Bilimlerindeki Rolü</i>	205
Doç. Dr. Recep KILIÇ	
<i>Din Öğretimini Temellendirme Problemi</i>	215
Yrd. Doç. Dr. Şahin FİLİZ	
<i>İslam Felsefesinde Tanrı Anlayışı Karşısında Bireyin Konumu Problemi</i>	223
Dr. Münir DEDE	
<i>Kapalı Toplum ve İlk İnanışlar</i>	243
J. Ronald ENGEL (Çeviren: İbrahim ÖZDEMİR)	
<i>Sürdürülebilir Kalkınma Ahlakı</i>	255
FELSEFE TARİHİ İLE İLGİLİ YAZILAR	
Prof. Dr. Ömer Naci SOYKAN	
<i>Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi</i>	271
Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR	
<i>Spinoza'nın Natura Naturans ve Natura Naturata Kavramlarının İslâmî Kökenleri</i>	291
Doç. Dr. Nurten GÖKALP	
<i>Beden-Zihin Etkileşimi ve Popper İle Eccles</i>	301
Yrd. Doç. Dr. Ülker ÖKTEM	
<i>Descartes'da Bilginin Kesinliği Problemi</i>	311
Yrd. Doç. Dr. Emel KOÇ	
<i>J.P. Sartre Felsefesinde "Ben-Başkası-İletişim" Problemi</i>	333
BİLİM TARİHİ İLE İLGİLİ YAZILAR	
Prof. Dr. Mübahat Türker-KÜYEL	
<i>"Ulemâ-i Kiram" ve "Tafra-Tehille"</i>	351

Prof. Dr. Esin KAHYA <i>Erzurum'lu İbrahim Hakkı</i>	371
Prof. Dr. Hüseyin AYDIN <i>Kusta B. Luka ve Ruh İle Nefs Arasındaki Ayırım Adlı Kitabı</i>	387
Doç. Dr. Remzi DEMİR <i>Takiyüddin İbn Maruf'un Ondalık Kesirleri Trigonometri ve Astronomiye Uygulaması</i>	403
Doç. Dr. Melek DOSAY <i>Tüccarzâde İbrahim Hilmi'nin "Maarifimiz ve Servet-i İlmiyyemiz" Adlı Eseri</i>	425
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR <i>Kemâlüddin el-Fârîsi ve Tenkih el-Menâzır Adlı Kitabı</i>	433
KÜLTÜR HAYATI İLE İLGİLİ YAZILAR	
Prof. Dr. Mehmet AYDIN <i>"Türk Müslümanlığı" Üstüne Bazı Düşünceler</i>	445
Prof. Dr. Şafak URAL <i>Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey</i>	451
Prof. Dr. Muammer C. MUŞTA <i>Sekülerleşme Laiklik Demokrasi ve Eğitim</i>	461
Doç. Dr. Mehmet AĞÜN <i>1839-1920 Yılları Arasında Türkiye'de Aydınlanmanın Uzantısı Olarak Temsil Edilen Felsefi Akımlar</i>	475
Yrd. Doç. Dr. Uğur Köksal ODABAŞ <i>Rıza Tevfik ve Felsefesi</i>	499
Dr. Yaşar KALAFAT <i>Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları-I</i>	511

PROF. DR. NECATİ ÖNER

***KÜLTÜR HAYATI İLE
İLGİLİ YAZILAR***

SEKÜLERLEŞME LAİKLIK DEMOKRASİ VE EĞİTİM

*Prof. Dr. Muammer C. MUŞTA**

Günümüz eğitim sistemi üzerinde yapılacak bu tartışmanın temellen-
dirilmesi için, sekülerleşmenin tarihi gelişimine bakmak gerekmektedir.
Öncelikle sekülerizm laiklikten farklı bir mahiyet taşır. Laiklik, devletin
meşru varlığının dinden bağımsız olmasını, devletin kutsal bir varlık ola-
rak değil, sadece beşeri ihtiyaca cevap vermek üzere oluşturulmuş bir
aygıt olarak var olmasını ifade eder. Devlet, doğrudan doğruya siyasal
toplum pratiğinin gereklerinin akılcı bir analizinin sonucu kurallara göre
yönetilecektir. (Erdoğan, 175) Buna karşılık sekülerizm, bütün hayat
alanlarının dini değerlerden arındırılmasına giden bir anlayışı ifade et-
mektedir.

Modernleşme ve Sekülerizm

Kökleri Rönesans'ta yer alan ve 18. yüzyıldan itibaren Dünya'nın
merkezini Batı'ya kaydıran değişim sürecine modernleşme diyoruz. Ge-
nellikle modernleşmenin sonunda dinin zayıflayacağı özellikle pozitiviz-
min etkisiyle kabul edilen bir görüştür. Toplumsal ilerlemeyle birlikte in-
sanın davranış ve ilişkilerinde dinden uzaklaşacağı ileri sürülür.
Modernleşmenin sonunda dinin toplumsal öneminin azalacağı bir sekü-
lerleşme tezidir.

Sekülerleşmenin gerçekleşmesinin üç süreç içinde sağlanacağı kabul
edilir. *Toplumsal farklılaşmayla* birlikte yeni kurumlar ortaya çıkacak ve
geleneksel toplumdaki çok işlevlilik ortadan kalkacaktır. *Toplumsallaşma*
yerel düzeydeki örgütlenmeleri ortadan kaldıracak, ulus-devlet egemen
olacaktır. Bu toplumda cemaatin yerini bürokrasi alacak, böylece dinin
gücünü sağlayan cemaatler giderek zayıflayacaktır. *Rasyonalleşme* ise
bütün dünyevî amaçlar için bilimsel ve teknik araçların kullanılmasını
sağlayacak, bu da dini ve metafizik inançların ve aynı temele bağlı ahla-
kın kamu hayatından uzaklaşmasına sebep olacaktır (Erdoğan, 160 vd.)

Modernleşmenin getirdiği bu anlayış gerçekte dine karşı tavrı ne
oranda etkiledi? Touraine, bunun özellikle Fransa'da ve Katolik gelene-

* Selçuk Üniversitesi Felsefe Profesörü.

ğin hakim olduğu ülkelerde çok kaba bir ideolojik tasarım halinde ortaya çıktığını belirtir. Din geçmişti, karanlıktı; modernlik aklın aydınlanması- nın, inançların akıldışılığının karşısındaki zaferiydi. Bu görüş özellikle geleneksel Fransa'yla yükselmekte olan orta sınıflar ve işçi sınıfının mü- cadelesi olan dinci-laik çatışmasıyla daha da güçlenmiştir (Touraine, 338).

Acaba modernlik ne ölçüde Batı'ya özgü bir nitelik gösterir? Gid- dens, modernliğin gelişiminde iki temel örgütsel gruplaşmanın özel bir önemi olduğunu belirtir. Bunlar *ulus-devlet* ve *sistemik kapitalist üretim* gruplaşmalarıdır. İkisi de köklerini Avrupa tarihi içinde bulurlar ve önce- ki dönemler ya da diğer kültürel ortamlarla çok az paralellik gösterirler. Eğer birbirleriyle yakından bağlantılı olarak dünyaya yayılmışlarsa, bu ürettikleri güç sayesinde olmuştur (Giddens, 156).

Yeni Bir Felsefi Anlayışın Gerekliği

Modernizmin getirdiği din anlayışı, insanları tatmin etmediği için yeni arayışların ortaya çıkmasını önleyememiştir. Bu bakımdan günü- müzde ortaya çıkan dini hareketler de, akla düşman veya karanlık güçle- rin eseri olarak algılanmamalıdır. Problem özünde felsefi bir problem ola- rak ortada bulunmakta ve postmodern teorilerin yeni görüşlere kapı açsa da, probleme bir çözüm getirmeleri bu bakımdan mümkün olamamakta- dır.

Problemin temelinde modern toplumla birlikte insan anlayışının te- melden değişmesi yatmaktadır. Bir felsefe tarihçisi bunu şöyle ifade et- mektedir: "*Modern toplumla birlikte kesin bir değişme oldu, objeler dün- yası insanın temel gerçekliği haline geldi. Bu felsefe için de böyle, Yeni zamanların başından beri felsefenin başlangıçtaki teorik manası sarsıl- dıkça, görevinin daha çok pratik bilgileri temellendirmek olduğu kanısı kuvvet kazanır. Salt bakışa dayalı bilgelik evi Bacon'da bulucular (kaşif- ler) evi haline gelir. Bunların tabiat araştırmaları sırf ondan faydalan- mak, onu kullanmak içindir. Salt bakış olarak bilme "güç olarak bilme"ye çevrilir.... İnsan bile artık kendi özünü böyle anlıyor. İnsan artık "homo sapiens" değil "homo faber"dir.*" (Ritter, 22).

Başka bir tarihçi de çağdaş dünyada benliğe yönelik tehditleri dört maddede toplar:

- 1- İnsan bir hesap makinesidir.
- 2- İnsan bir rahatlık arayıcısıdır.
- 3- İnsan imalat makinesinde bir alettir.
- 4- İnsan bir hayvandır. (Shinn, 21 v.d.)

Çağımızın iki düşünürü, insan anlayışındaki bu değişimi kavramlaş- tırmışlar ve kitaplarına isim yapmışlardır. Fransız düşünürü Gabriel Mar- cel'in kitabının adı olan *Etre et Avoir* (Olmak ve Malik Olmak) ile ondan

ilham alan Erich Fromm'un kitaplarının adı aynıdır: *To Have or To Be* (Sahip Olmak ya da Olmak). İki düşünür de insanın artık iç ve manevi hedefleri bıraktığını, maddi dünyanın ve toplama hırsının ön plana çıktığını ifade ederler. Tekliflerinin ise en önemli farkı şuradadır. Marcel bir katolik düşünür olarak, Mutlak Sen'e doğru bir yönelişi teklif ederken, Fromm'un önerileri metafizik bağlamdan uzak gözükmektedir.

Fransız filozofu Albert Camus'nun ünlü kitabı, *Başkaldıran İnsan*'ın şu ilk cümleleri, çağımızda insanın rasyonaliteyi nereye kadar götürdüğünü göstermektedir: "*Bir tutku cinayetleri vardır, bir de mantık cinayetleri. Ceza kanunu, oldukça uygun bir biçimde, kasıt kavramıyla ayırır bunları birbirinden. Kasıt ve kusursuz cinayet çağında yaşıyoruz. Canilerimiz aşk özüründen medet uman şu çaresiz çocuklar değil artık. Tam tersine olgunluk çağlarındalar, suçsuzluk kanıtları da yadsınmaz cinsinden; her şeye, hatta katilleri yargıç durumuna getirmeyi bile yaratabilen bir felsefe.*" (Camus, 5).

İşte modern dünyada ortaya çıkan bunalımın temelinde bu felsefi anlayış yatmaktadır. Yalnız bu bunalıma karşı ileri sürülen tekliflerin çok farklı noktalarda toplandığını görmekteyiz.

Postmodernizm ve Din

Postmodernizm adından anlaşıldığı gibi, modernizmden sonra ortaya çıkan bir safhayı belirtmektedir. Modernin bir parçası olarak ele alanlar olduğu gibi, bir süreklilik veya radikal bir kopuş olarak da ele alanlar olmaktadır. Maddi bir değişim olarak düşünülebildiği gibi, bir akıl biçimi olarak da düşünülmektedir.

Postmodernite herşeyden önce bir kültürel hegemonya çağını ifade eder. Toplumsal çatışmaların yerini kültür savaşlarının aldığı bir çağdır bu. Evrensel bilginin ve bütünleştirici kuramsal yapıların eleştirisi postmodernist teorilerin ana konuları arasındadır. Tek bir aklın yerini artık akıllar almıştır. Artık kültür dünyası çoğul kök gövdeler halinde büyüyen bir yapı içinde görülmektedir.

Öznenin merkeziliğini yitirmesinin, cemaat duygusunun belirmesi, geniş kitlelerin geçici duygusal cemaatlerde biraraya gelmesi ve yeni bir hayat stili yaratması gibi önemli oluşumlara imkan tanıyacağı kabul edilmektedir. Böylece herkesin kendi hayat tarzını kültüre dönüştürme hakkı, çoğulculuğu temel alan bir yapıyı (sivil toplum) zorunlu kılmakta; her hayat tarzı gibi din de o çoğulculuklardan biri şeklinde kendi hayat tarzını bir kültüre dönüştürme hakkı içinde yerini meşrulaştırmaktadır. (Sarıbay, 10).

Modern ve Postmodern Din Anlayışlarına Yöneltilen Eleştiriler

Modernite ve postmodernizmin din anlayışları çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin teorik seviyede olanları olduğu gibi, uygulamaya dayalı olanları da bulunmaktadır.

Öncelikle sekülerleşmenin geri dönülmez evrensel geçerlikte bir sosyal süreç olduğu iddiası bilimsellikten uzaktır. İnsana ve tarihe belli bir bakışın ürünüdür. Belli bir paradigmanın ifadesidir. Böyle bir görüş, insanın iradi eylemini gözardı etmektedir. İdeolojik bir durum ortaya çıkmaktadır. O halde bu görüş niye bu kadar çok tutulmuştur? Sosyologların inançlarına uygun düştüğü için.

Diğer yandan gözlenebilir olgular, dinin modernleşmeyle birlikte gerilediği yargısının tersine sonuçlar vermektedir. (Erdoğan, 163) 1975'lerden sonra toplum düzenini gerekirse yeniden düzenleyerek, laik değerler yerine kutsal bir temele oturtmaya yönelik yeni bir dinsel yapı oluşmaya başlamıştır. Bu gelişme sadece müslümanlarda değil, bazı Hıristiyan ve Musevi hareketler halinde de kendini göstermektedir (kepel, 7).

Postmodernizm de aynı şekilde sekülerleşmenin öngördüğü dinsel inanç ve pratiğin kaybolacağı öngörüsünü reddetmektedir. Ancak postmodernizme göre bu canlanma, sekülerleşmenin temelinde yatan felsefi anlayışın bir tersine dönmesi değil, çok yönlü kültürel bir ortamda bütünlleştirici sembolik bir öge olarak dinin varlığının kabul edilmesidir. Postmodernite de dini şahsileştirmekte, hatta bunu daha da ileri götürmektedir. Postmodernizme göre, Tanrı'nın *büyük anlatı* kaynağı olduğunun, reddedildiği bir süreç içindeyiz. Tanrı'nın tarihe anlam ve yön veren, moralitenin varlık sebebi olan nihai hakikat anlayışını temsil ettiği dönem, artık gerilerde kalmıştır. Buna paralel olarak, dinseliliğin öğeleri olan sevgi, hayırseverlik ve adalet duyguları da postmodernizme göre Tanrı tarafından ilham edilmemekte, öznelarası bir anlamlandırmada türemektedir.

Böylece dinin kültürün sembolik bir ögesi konumuna itilmek ile, dinin alternatif olarak o kültürün yerine geçmek istemesi, modernite de olduğu gibi, postmodernite de temel bir problem olarak durmaktadır (Sarıbay, 92 vd.)

Postmodernizm İslami anlayış bakımından da eleştirilmiştir. İslam sabra, ağır ve düzenli ilerlemeye ve dengeye önem verir. Oysa postmodern çağ hız dayalıdır. Özellikle medya süratten güç almakta, adeta sarhoş olmaktadır. Sükut, inziva, tefekkür tüm büyük dinler tarafından öğütlenmekle beraber, medyanın yüreklendirdiği tutumlar değildir. İslamın evine bağlılık, tevazu ve utangaçlık gibi hem erkeklere hem de kadınlara salık verdiği erdemler bile Batı'da yanlış anlaşılmakta ve tercüme edilmektedir. Müslümanların belirttiği gibi, istikrarlı bir aile yuvasının sırrı, yuvaya bağlılıktadır. Buna tezat olarak, Batılı aile yaşamı tersine gidiyor gibidir (Akbar, 54).

Seküler Eğitime Yöneltilen Eleştiriler

Eğitim de aynı bunalımın olumsuz etkilerini içinde taşımaktadır. Bu yönüyle eğitimle ilgili çeşitli eleştiriler yapılmıştır. Burada bu konuda üç

örneği kısaca ele almak istiyoruz. Bunlardan biri katolik bir felsefeci olan Jaques Maritain'e diğerleri de iki İslam düşünürüne ait olacaktır.

Maritain eğitimin bir sanat, özellikle zor bir sanat olduğunu belirtmekte ve yapısı gereği ahlaki alana ve pratik bilgeliğe ait olduğunu ifade etmektedir. Eğitim ahlaki bir sanattır, daha doğrusu belirli bir ahlakın cisimleştiği pratik bir bilgeliktir. Her sanatın hedefi bu sanat olan bir amacı vardır.

Günümüzde eğitimin ki hatası buradadır. İlk olarak araçların amaçlar üzerindeki baskınlığı çağdaş eğitimin eksikliğidir. Araçlar kötü değildir, tersine eski pedagojinin araçlarından daha iyidir, hatta bedbahtlık oradadır ki, amaçları düşünmekten uzak kalacak kadar iyidir. Günümüzde araçların çok iyi işlemesine, çocuğun çok daha iyi bilimsel olarak incelenmesine şahit oluyoruz. En mükemmel inceleme araçlarına sahip olan bir doktorun hastayı iyileştirme isteğini kaybetmesine benzer bir durum ortaya çıkmaktadır. Oysa araçlar daha fazla geliştikçe pratik bilgelik de paralel olarak güçlenmelidir.

Maritain'e göre ikinci hata finalitenin unutulması değil, fakat insan tabiatıyla ilgili eksik ve yanlış bilgilere dayanmasıdır. Eğitimin hedefi, çocuğun insan olarak tamamlanmasına doğru ona yardım etmekse, eğitim felsefenin getirdiği problemlerden kaçamaz. Şu soruya cevap vermek zordur: insan nedir?

Maritain insan hakkında iki düşünce, iki kavram olduğunu belirtir; saf bilimsel düşünce ile dini-felsefi düşünce. İnsanın deneysel ilimlere dayalı olarak anlaşılması her türlü ontolojik içerikten uzaklaşır. Bu noktada Viyana neo-pozitivistleri haklıdır. İnsanın saf ilmi düşüncesi, onu ölçülebilir verilere indirgemeye eğilimlidir. Hiçbir zaman ruh var mıdır, hürriyete mi determinizme mi inanmak gerekir gibi sorulara cevap aramaz.

Felsefi-dini düşünce tersine ontolojik bir düşüncedir. O kendine has ölçü ve delillere sahip olmasına rağmen, deneyle tahkik edilemez. Saf bilimsel eğitim, eğitimin araçlarına ilişkin bilgiler verebilir, ama insanın ne olduğunu, onun tabiatını ve değerlerini üretemez (Maritain, 18 vd.).

Maritain bu anlayış içinde çağdaş eğitim felsefelerini sıkı bir eleştiriye geçirir. Eleştirdiği başlıca eğitim felsefeleri içinde, pragmatizm, sosyolojizm, entellektüalizm, volontarizm başta gelmektedir (Maritain, 29 vd.).

Çağdaş eğitim felsefelerine benzer bir eleştiri de İslam dünyasından gelmektedir. İranlı düşünür Hâdi Şerifi'ye göre de geleneksel İslam eğitim felsefesini, idealizm, realizm, pragmatizm, marksizm, egzistansiyalizm gibi hümanist ve laik eğitim felsefeleriyle karşılaştırmak doğru değildir. İslam eğitim felsefesinde bilgelik önemli bir yer tutar, zira bilgelik vahyin ışığında el-Hakim'in (Allah) bilgisine götürür. Ancak bütün mo-

dern eğitim felsefelerinde genellikle hikmete ve (İslami anlamda) akla yer yoktur. Şerifi'ye göre modern eğitim felsefelerinde insan tabiatının belirli bir yönü -sosyal, maddi, ferdi, biyolojik ya da psikolojik-insanın tek özelliği ve varlığı gibi ele alınır ve insan mizacının birliğinin ve anlaşılır niteliğinin ihmal edildiği bir eğitim teorisi geliştirilir. Bu yüzden çağdaş eğitim felsefeleri her şeyden önce kısa ömürlüdür. İkinci olarak sınırlı ve şartlara bağlı görüş açısından dolayı kolayca eleştirilebilir ve üçüncü olarak da, felsefi görüş ve düşünceler arasındaki çatışma ve bitmeyen didişmelerin tabii bir olgu olduğu görülür.

Şerifi, modern dünyada eğitimin amaç ve hedefleri arasındaki karmaşaya da işaret etmektedir. Bu problem değerler sistemindeki bir bunalımın sonucudur. Bu bunalım iki şekilde aşılmaya çalışılmıştır. Bir kısım ilim adamı eğitimin amacı olması konusunda şüphelerini ifade ederken, bir kısmı da eğitim biliminin değerler konusunda tarafsız olması gerektiğini belirterek bunu destekledi. Böylece eğitim ya açık şekilde formülle-nibilen kısa hedeflerle yetinecek, ya da bu alandaki uyumsuzluklara ve başarısızlıklara katlanma zorunda olacağız.

Şerifi eğitim felsefelerinin diğer bir özelliğini de insanın akılcı yönünü vurgulamalarında ve dolayısıyla eğitimde kalbin yerini ve önemini unutmalarında bulunmaktadır. Oysa insan salt rasyonel bir varlık değildir. (Attas, 120 vd.)

İslam dünyasının büyük isimlerinden Muhammed İkbâl'in de devrindeki eğitimden şikayet ettiğini görmekteyiz. Bir şiirinde Mevlana'ya bazı önemli sorular yönelmekte, bu soruların cevaplarını ise Mesnevi'den seçtiği beyitlerle onun cevabı olarak belirtmektedir. Mevlana şöyle ifade eder:

Maddi bedene yönelik bilim, zehirli yılanı benzer;
Kalbe Yönelirse eğir, bir dosta döner.

Aynı şiirde İkbâl, İngiliz eğitiminin özellikle Hint Müslümanları üzerinde yaptığı kötü etkileri dile getirerek, kişiliklerini nasıl yok ettiğini, gene Mevlana'nın dilinden şöyle dile getirir:

Bir kuş ki, kafeste yıllarca hapis;
Uçmak ister, hürriyete kavuşmak ne his!
Uçamaz artık, çünkü körelmiştir yeteneklerin;
Kolayca düşer kurban gibi eline, yırtıcı kedinin.

Bu şiir hem geleneksel, hem de çağdaş eğitimi eleştirmektedir: Bunlardan geleneksel eğitim İkbâl'e göre, hem akıllı, hem de ruhu bir kafeste hapsetmektedir. Batı eğitimi ise, sadece yüksek insani değerlere ve özellikle manevi İslam kültürüne ters düşen maddi bir eğitim vermekle kalmakta, aynı zamanda Müslüman gençliğe Batı kültürünün daha üstün olduğunu aşılacaktır. Halbuki, eğitimin gayesi "insan" yetiştirmek olmalıdır. (Fazlur Rahman, 150)

Seküler Eğitim Bir Kader Midir?

Acaba sekülerleşme demokratik bir toplumun olmazsa olmaz bir şartı mıdır?

Öncelikle Batı toplumları içinde dini anlayışın gelişmesi ve devletle ilişkilerini belirleyen tek bir model olmadığı ortadadır. Fransa'da ortaya çıkan ve anti-klerikalizm denebilecek modelin sertliği protestan geleneğinde bulunmamaktadır.

Aslında sanayileşme sonrası sömürgecilik atılımı, Hıristiyanlığın çekirdek özelliklerinin sıyrılmasına insafsız ve açgözlü bir dünyanın kurulmasına sebep olmuştur. Bu hükmü veren Akbar, Canterbury Başpiskoposu George Carey'in Kiliseyi "dişetlerinin arasından eski çağlara ait yavan laflar mırıldanan dişsiz bir ihtiyar kadın"a benzetmesini naklettikten sonra şöyle ifade eder: "Bu bakımdan seküler toplum, yüzyıllar sonra kazanılmış, ne pahasına olursa olsun korunması gereken bir armağandır. Dine verilen en ufak ödün bile toplumda sarsıntılara yol açar. Batı'da İslami inancın ifadesine karşı içgüdüsel tepki duyulmasının bir nedeni budur. Avrupa'nın yerleşik dini düzene karşı kendi mutsuz deneyiminden kaynaklanan otomatik tepkisidir bu" (Akbar, 97).

Oysa Batı dışı toplumların gelişmeleri daha farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Dini kurumların daha az önem taşıdığı, dini otoritenin Kilise gibi bağımsız, hiyerarşik kurumlar aracılığıyla nadiren uygulandığı Musevilik ve İslamiyet farklı biçimler altında gelişmişlerdir. Hatta İslam dünyasının farklı bölgelerine baktığımız zaman, farklı gelişme çizgilerine sahip olduklarını görmekteyiz.

İslamiyetin siyasal tabiatının ön plana çıktığı Cezayir ve Hindistan gibi ülkeler, aynı zamanda erken tarihte Batı sömürgesi konumuna girmiş ülkelerdir. Yabancı hakimiyeti altında hiç yaşamamış olan Türklerin, İslamiyetin esnek yorumlarını üretebilmeleri, kendilerine has tarihselliklerinin ürünüdür (Türköne, 85). Nitekim Osmanlı İmparatorluğu içinde Türk aydınlarının demokratik kuramlar geliştirmede diğer müslüman aydınlardan önde olduklarını görüyoruz (Türköne, 21). Bu oluşumda 9. yüzyıldan beri zühde dayalı ahlakçı tasavvuf anlayışına karşı, ilahi cezbe ve aşka dayalı, insan sevgisini "Yaradılanı hoşgör Yaradandan ötürü" esasına dayandıran, Türk tasavvuf geleneğinin de önemli bir rolü olmalıdır (Ocak, 36 vd.)

Bir ruhban sınıfının oluşmasına izin verilmemesi, servet ya da soya dayalı değer ölçülerinin reddi İslamın eşitlikçi yapısını göstermektedir (Akbar, 77). Diğer yandan İslami bağlamda yasal iktidarın konumu, birçok düşünür tarafından bir fikir meselesi olarak görülmekte ve bu sebeple rasyonel tartışmayla değişmeye açık olarak düşünülmektedir. İslami kay-

nakların (Kur'an ve Sünnet) siyasal iktidarla ilgili olarak belirttiklerinin sınırlı olması, bu sonuca varılmasına sebep olmaktadır. Bu da İslamın teorik mutlak ya da vahyedilmiş doğrularının, liberal demokrasiyle çok daha tutarlı olduğunu ifadeye varmaktadır (An-Naim, 37).

Günümüzde İslam dünyasındaki sorunun pratik yanının da ağır bastığı görülmektedir. İslam dünyasındaki ülkelerin çoğunun laik ama otoriter yönetimler altında bulunması, İslami hareketlerin bu zümreler ve Batı tarafından daha baştan tehlikeli olarak görülmesine sebep olabilmekte ve bu da daha katı İslamcı anlayışlara yol açabilmektedir. Buna rağmen İslam dünyasında iki tür hareketin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bunlardan biri katılımcı, çoğulcu ve demokratik İslamcı hareketlerdir. Diğerinin ise siyasal nitelikte ve sistemle işbirliği yapan herkese karşı olduğunu görmekteyiz. Bu tip hareketler kitlesel bir değişimi öngörmekte, devlet kudretini ele geçirmeyi amaçlayan, devrimci bir nitelik taşımaktadır (Göle, 131).

İslam dünyasının çeşitli bölgelerinde hangi hareketin gerçekleşeceğini zaman gösterecektir. Yalnız birinci tipte hareketlerin, yeni bir demokratik deneyi gerçekleştirebilecek, bunu yaparken de yeni metafizik açılımlara yol verebilecek nitelikte olduklarını söyleyebiliriz.

Diğer yandan Batı dünyasında ortaya çıkan arayışların da, atılan büyük köprülere rağmen şimdiden nereye gideceğini söylemek mümkün değildir.

Demokrasi Laiklik ve Sekülerizm

Burada demokratik bir toplumun ortaya çıkabilmesi için laik ve seküler niteliklerinin ne oranda gerçekleşmesi gerektiğini sormak zorunlu olmaktadır. Özünde çoğulcu ve özgürlükçü bir rejim olan demokrasinin siyasi ve hukuki anlamda laik bir yapıya dayanması gerektiğini söylemek gerekir.

Ancak demokratik bir toplumun gerçekten ortaya çıkabilmesi için sadece bununla yetinmek mümkün olamamaktadır. Demokratik bir toplum yapısında toplumsal (özellikle kamusal) alanda bireylerin rasyonel-dünyevi düşüncelerinin büyük bir önemi vardır. Böylece demokrasinin siyasal çoğulculuğu toplumsal planda da, özerk bireylerin varlığıyla ciddi bir temele kavuşmuş olacaktır (Erdoğan 2, 191 vd.)

Bu durumda fertlerinin inanç yapıları, dini düşünceleri bir toplumun demokratik bir toplum olması açısından problem meydana getirmez, ancak bütün kamusal alanları, belli prensipler açısından gören fertlerin çoğunlukta olması (ister dini, ister dini olmayan total bir ideolojiye bağlı olarak) demokratik bir toplum açısından ciddi bir handikap teşkil edecektir.

Öte yandan dinin kamu hayatında yer alması talebinin demokratik ilkelere kesinlikle çatıştığını söylemek de mümkün değildir. Dini inanç, hayatın bütün alanlarını içine alan umdeler taşıdığı için, kamusal alanı da içeren düzenlemeler yapmak isteyecektir. İnançların kamusal hayata yansımalarını teminat altına almak ise, demokratik sistemin işlevi olmak durumundadır. Bu durumda dini değerlerle toplumsal hayatın işleyişi arasında hiçbir çatışma çıkmayacağını söylemek mümkün değildir. Toplumsal hayat içinde farklı sosyal ve ekonomik çevrelere sahip insanlar içinde birçok çatışmaların olması tabiidir. Toplumsal hayatı mümkün kılan ise, bu çatışmaların bir düzene kavuşturulmasıdır. Demokrasi ise bu düzeni baskıyla değil, uzlaşmayla kuran bir siyasal üsluba sahip olma iddiasındadır. Demokrasiye aykırı olan, dinin sosyal hayat içinde yer alması değil, bir referans noktası yapılması ve baskı aracı olmasıdır.

Türkiye'nin Durumu

Ondokuzuncu Yüzyıl'ın başlarından itibaren Türkiye'de birbirinden radikal biçimde farklı iki epistemik cemaat ortaya çıkmıştır. Bunlar klasik veya İslami epistemik cemaat ile, modern epistemik cemaat olarak adlandırılabilir (Aslan, 131). Bu iki epistemik cemaat, toplum ve devletle olan ilişkileri kadar, beslendikleri entelektüel kaynaklar bakımından da farklı özelliklere sahiptirler. Amaç, ilgi, değerler bakımından farklı oldukları gibi, farklı epistemik merkezlerin eksenini etrafında faaliyetlerini icra ederler.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, yeni bir toplum ve devlet meydana getirme projesini de birlikte getirdi. Bu dönemde, devlet eliyle total bir kültür değişikliği gerçekleştirilmeye çalışıldı. Böyle total bir projenin demokratik bir uygulamaya imkan vermesi ise mümkün değildi. Bu bakımdan Cumhuriyet, bu iki epistemik cemaatten ikincisinin ağırlığının hissedildiği, pozitivistten etkilenen uygulamaların hakim olduğu bir dönem oldu. Bu dönemde devlet eliyle, klasik epistemik cemaatin de daha uygar bir hale getirilme çabaları, kati bir laiklik anlayışını da beraber getirdi.

Çok partili hayata geçişle birlikte, klasik epistemik cemaatin yeniden canlanmaya başladığını görüyoruz. Ancak bu canlanma, ulaştığı boyutları bakımından ve farklı bakış açılarına göre çeşitli yorumlara elverişli bir özellik göstermektedir.

Bu canlanmayı demokratik bir hayatın tabii uzantısı olarak kabul eden yorumlar kadar, eski kavganın yeniden canlanması olarak kabul eden yorumlar da ortaya çıktı. Günümüzde de bu yorumların devam ettiğini görmekteyiz.

Günümüzdeki Durum

Günümüzün problemlerin doğru değerlendirmek için öncelikle, aradan geçen süre içinde ortaya çıkan gelişmeleri dikkate almak gerekmektedir:

1- Türkiye artık çağdaş dünyanın yapısını ve onun içindeki konumunu kavramış bir ülke durumundadır. Günümüzün dünyasının bilgi ve teknoloji açısından geldiği yer ve bunun toplum hayatındaki önemi, modern bir toplumun dayanması gereken ekonomik, sosyal ve siyasi bir yapının taşınması gereken özellikler bakımından, Türk toplumunun farklı epistemik cemaatleri ortak bir anlayışa ulaşmış görünmektedir.

2- Türk toplumu, bu anlayışa uzun bir deneyimden sonra ulaşmıştır. İlk yılların daha çok teorik geçen tartışmaları, giderek görünen gerçeklikler haline dönüşmüştür. Kurulan her fabrika, her ekonomik gelişme insanlara gelişmenin yönünü ve rasyonel düşünmenin önemini biraz daha kavratmış, bunun yanında dünyadaki her gelişme, Batı dünyasıyla olan çeşitli ilişkilerimiz, Batı karşısında eleştirel düşünmeye insanımızı adeta itmiştir.

3- Bu gelişmelerin sonucu olarak bugün, bu iki epistemik cemaatin belli bir oranda varlığını sürdürmekle beraber, büyük değişiklikler geçirdiğini görmekteyiz. Önemli bir gelişme ise, bu iki cemaat grubu arasında, yakınlıklar ve ara cemaat yapılarının ortaya çıkmaya başlamasıdır.

4- Bütün bu gelişmeler, Türkiye'nin milletleşme sürecinde önemli bir mesafeyi katettiğini, ortak değerler etrafında toplanan bir toplum olma bakımından önemli bir yerde bulunduğunu göstermektedir. Bu ortak değerler arasında, Türk toplumunun kendine has yapısına olan saygıyı, çağdaş bir toplumun bilimsel, ekonomik, sosyal ve hukuki yapısının tartışmaları yanlarıyla birlikte benimsenmesi de bulunmaktadır.

Eğitim Açısından Durum

Toplumumuzun geldiği bu noktada Türk eğitime de önemli görevler düşmektedir. Eğitime düşen bu görevleri yukarıda belirttiğimiz teorik çerçeve içinde düşünürsek, çağdaş toplumun yapısını kavramış, meslek olarak seçtiği alanın yapısını ve onun rasyonel çalışma imkanlarını bilen insanlar yetiştirme çerçevesi içinde bu görevlerin belireceğini söyleyebiliriz.

1- Eğitim öncelikle ideolojik bir oluşturma aracı olarak kavranmalıdır. Toplumumuzun geçirdiği, uzun çağdaşlaşma tecrübesi içinde, eğitim zaman zaman hakim olunarak, toplumu belli ideolojik kalıba dönüştürecek bir kurum olan düşünülmüştür. Demokratik bir toplumda bunun mümkün olmadığı, toplumu sadece kamplaşmalara götüreceği artık bilinmelidir.

2- Öte yandan eğitim sistemi, çağdaş bir toplumu oluşturacak, bilimsel ve demokratik bir yapıya kavuşturulmalıdır. Burada iki önemli yönü işaret etmek gerekmektedir:

A) Hiç bir eğitim sistemi, dini, milli, kültürel değerlerden uzak durmaz. Bu değerlerle sadece dinbilgisi gibi derslerde değil, tarih, edebiyat,

sosyoloji gibi farklı alanlarda da karşılaşırız. Ancak eğitim sistemimiz, bu değerleri dogmatik bir biçimde verme alışkanlığından uzaklaşmalı, bu değerleri farklı yorumları içinde verebilmelidir. Öte yandan bu değerlerin her verilisinin laik toplum içinde yanlış olduğu anlayışından da uzaklaşmalıyız.

B) Dünyaya rasyonel bir biçimde bakabilen insan meydana getirme bakımından da başarılı olduğumuz söylenemez. Türk eğitim sistemi içinde pozitif bilimler de adeta birer dogma olarak öğretilmekte, bunların metodik yanları, bilimin farklı felsefi açılımlara elverişli yönleri ihmal edilmelidir.

Bunun için bir yandan pozitif bilimlere dayanan derslerin, uygulamalı ve çevre şartları içindeki durumu da dikkate alınarak öğretilmesi gerekmektedir. Bilimin çevredeki bir fabrikada nasıl gözle görünür hale geldiğini, bir binanın yapılışıyla bilimin verileri arasındaki ilişkiyi öğrenciye göstermekle ancak, bilimin önemini öğrenciye gösterebiliriz. Günümüzde ise senelerce biyoloji okumuş bir öğrencimize, antibiyotik kullanırken nelere dikkat edilmesi gerektiğini bile kavratılabildiğimiz söylenemez.

Pozitif bilim öğretiminde yapılması gereken önemli bir çalışma da, en azından yukarı sınıflarda, bilimin hangi felsefi açılımlara gidebildiğini göstermektedir. Tarihten fiziğe kadar her alanda bilimsel çalışmalar kadar, bunların felsefi yorumlarının da bulunduğunu ve bu yorum alanında farklı görüşlerin ortaya çıkabildiğini öğrenci görmelidir. Tarih sadece belli bilgilerin ezberletildiği bir ders olmaktan çıkmalı, öğrencinin aynı olgudan hareket eden farklı yorumları gördüğü ve benzerlerini yapmaya çalıştığı bir ders haline gelmelidir. Öte yandan deneysel pozitif ilimlerin farklı paradigmlar içinde geliştiğini ve bunların zaman içinde metod ve sonuçlar bakımından nasıl farklılaştığını da göstermek gerekir. Böylece bilimin dogmatik bir yapıda anlaşılmasının önüne geçildiği gibi, bilimi referans alarak yapılan kavgaların temelde böyle farklı yorumlara dayandığı ve bu yorumların mümkün olduğunu anlaması sağlanacaktır.

3- Özellikle felsefe ve din bilgisi derslerinin öğretilmesine ve bunların konularının ve işlenmesine ilişkin yöntemlerin belirlenmesine büyük önem vermek gerekir. Günümüzde bu dersler, dogmatik bir anlayışı önlemek yerine adeta dogmatik bir anlayışın yerleşmesinin aracı durumundadırlar. Bu derslerde, öğrenci belli doğruları ezberlemek ve bunları nakletmekle yükümlü tutulmakta, hiçbir temel metinle karşılaşmamaktadır.

Oysa bu dersler, farklı bakış açılarının tartışıldığı, eleştirildiği, mümkün olduğu kadar orijinal metinlerin ele alındığı bir yapıya kavuşturulmalıdır.

4- Öğrencinin bilimsel ve demokratik bir yapıda yetişmesinin önemli bir şartı da, böyle bir eğitim atmosferi içinde bulunmasıdır.

Burada öğretmen yetiştirme büyük bir önem taşımaktadır. Öğretmenin sadece belli doğruları aktaran, sadece kendi doğrusunun önemli olduğunu düşünen bir anlayıştan uzak, alanındaki bilimsel gelişmeleri ve bunların farklı yorumlarını bilen bir insan olması gerekir. Kişilik özellikleri bakımından demokratik bir yapıda olması, sınıf içinde böyle bir ortamı oluşturabilmesi ise, belki öğrencinin sosyal hayatında göremediği hoşgörülülük ve demokratik bir ortamı yaşamasını sağlayacak, bunun güzelliklerini öğrenciye gösterecektir.

Kısaca eğitim sistemimiz, toplumumuzun bugün geldiği noktada, daha etkili görevler yapabilecek bir duruma kavuşabilir. Şunu iyi bilmeliyiz ki, demokratik bir toplumun vazgeçilmez iki ögesi olan, çok sesliliğe alışmış ve olaylar karşısında rasyonel düşünebilen insan yetiştirmek, insanlara bunları ezberletmekle değil, bunları yaşayarak öğretmekle mümkün olabilir.

Sonuç

Günümüzde seküler eğitimin getirdiği problemlerin, siyasi-hukuki tarafları bir yana, temelde felsefi bir probleme dönüştüğünü ifade etmeye çalıştık. Ancak, bunun felsefi alanda kalmayarak, siyasi ve hukuki alanda da etkilerinin olacağı şüphesizdir.

Batı dünyasıyla İslam dünyasının probleme bakışları farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde ortaya çıkan dini yönelişler, Batı'da da seküler anlayışın insanları tatmin etmediğini göstermektedir. Ancak Hıristiyanlık bir ölçüde bu seküler anlayışa uygun biçimler almış durumdadır. Bu da şimdilik büyük sarsıntılara sebep olmamakta, tersine bütün dinlerin aynı oluşumun içinden geçmesi beklenmektedir.

İslam dünyasının ekonomik ve sosyal problemlerinin getirdiği bunalımlar, bazan insanları Nasrettin Hoca'nın "Ver şu kaşığı biraz da biz ölelim" sözünde olduğu gibi probleme kayıtsız hale getirirken, bazen de seküler eğitim bir kimlik meselesi haline gelebilmektedir.

İslam dünyası, çok yönlü sarsıntılar ve saldırılar içindedir. Batı'ya olan tepkiler, çoğu zaman Batı'da üretilen her tür siyasal yapıyı da içine alan sağlıklı tepkilere dönüşmektedir.

Ancak özellikle Türkiye'de uzun bir gelenek içinde ortaya çıkan İslami kültürün, çağdaş bir demokrasiye dolayısıyla çağdaş bir topluma götüreceği nitelikleri taşıdığı ve böyle bir topluma büyük imkanlar getireceği, bir çok Müslüman düşünür tarafından ifade edilmektedir.

Böyle bir dünyanın ortaya çıkmasında eğitime de önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbar S Ahmed, Postmodernizm ve İslam, Cep, Çev. Osman Ç. Deniztekin, İst. 1995.
- An Naim Abdullahi Ahmed, "*Liberal İslami Söylemde Demokrasi Kavramı*", İslam ve Demokrasi, TÜSES, İst. 1994.
- Aslan Hüsametdin, Epistemik Cemaat, Paradigma, İst. 1992.
- Camus Albert, Başkaldıran İnsan, Varlık, Çev. Tahsin Yücel, İst. 1967.
- Erdoğan Mustafa, Demokrasi Laiklik Resmi İdeoloji, Liberal Düşünce Topluluğu, Ank. 1995.
- — — (2), Liberal Toplum Liberal Siyaset, Siyasal Kitabevi, Ank. 1993.
- Fazlur Rahman, İslam ve Çağdaşlık, Fecr, Çev. A. Genç., M. H. Kırbaşoğlu, Ank. 1990.
- Fromm Erich, Sahip Olmak ya da Olmak, Arıtan, Çev. Aydın Arıtan, İst. 1990.
- Giddens Athony, Modernliğin Sonuçları, Ayrıntı, Çev. Ersin Kuşdil, İst. 1994.
- Göle Nilüfer, "*Otoriter Laiklik ve İslami Katılım*", İslam ve Demokrasi, TÜSES, İst. 1994.
- Kepel, Gilles, Tanrının İntikamı, İletişim, Çev. Selma Kırmızı, İst. 1992.
- Marcel Gabriel, Etre et Avoir, Aubier, Paris 1935.
- Maritain Jaques, Pour Une Philosophie de L'Education, Fayard, Paris 1959.
- Ocak Ahmet Yaşar, Türk Sufiliğine Bakışlar, İletişim, İst. 1996.
- Ritter, Joachim, Varoluş Felsefesi, İ.Ü. Edebiyat Fak. Y. Çev. Hüseyin Batuhan, İst. 1954.
- Sarıbay, Ali Yaşar, Postmodernite Sivil Toplum ve İslam, İletişim, İst. 1994.
- Shinn Roger L., Egzistansiyalizmin Durumu, Amerikan bord, Çev. Şehnaz Tiner, İst. 1963.
- Şerifi Hadi, "*Modern Eğitim Felsefesi Karşısında İslam Eğitim Felsefesi*", S.M. Natib El Attas, İslami Eğitim, Endülüs Y. Çev. Ali Aksu, İst. 1991.
- Touraine Alain, Modernliğin Eleştirisi, Yapı Kredi Y. Çev. Hülya Tufan, İst. 1992.
- Türköne Mümtaz'er, Modernleşme Laiklik ve Demokrasi, Ark., Ank. 1994.